

ATEIZMNING O‘SISHI: YEVROPA VA SHIMOLIY AMERIKA JAMIYATLARIDA DINIY RADIKALIZATSIYANING KAMAYISHI

*Toshkent davlat tibbiyot universiteti
2-son davolash fakulteti
221-"A" guruh talabasi Azimova Laylo
azimovalaylo0313@gmail.com
Ilmiy rahbar: Xudoyberdiyev Rashid
xudoyberdiyevrashid077@gmail.com*

Kirish

XXI asr insoniyat tarixida din va e‘tiqodning o‘zgarishi, diniy ongning yangilanishi jarayoni bilan ajralib turadi. Xususan, Yevropa va Shimoliy Amerika jamiyatlarida ateizm (Xudoning mavjudligini inkor etuvchi dunyoqarash) va sekulyarizm (dindan mustaqil ijtimoiy tizim) tobora keng yoyilmoqda.

Mazkur hodisa shunchaki diniy inqiroz emas, balki inson tafakkuri, ilmiy dunyoqarash, va axloqiy qadriyatlarning o‘zgarishidir. Bugungi kunda Yevropaning ko‘plab mamlakatlarida aholining yarmi o‘zini diniy e‘tiqodsiz deb hisoblaydi, Shimoliy Amerikada esa ayniqsa yoshlarda diniy identifikatsiya pasaymoqda.

Bu jarayon bilan bir qatorda diniy radikalizmning ham kamayishi kuzatilmoqda, bu esa jamiyatlarda tinchlik, tolerantlik va insonparvarlik qadriyatlarining mustahkamlanishiga sabab bo‘lmoqda.

Kalit so‘zlar: Ateizm, sekulyarizm, diniy radikalizm, Yevropa, Shimoliy Amerika, ilm-fan, sotsiologiya, modernizm, postmodernizm, tolerantlik.

Annotatsiya

Ushbu maqolada Yevropa va Shimoliy Amerika jamiyatlarida ateizmning o‘shish tendensiyasi, uning sotsiologik va madaniy sabablari, hamda diniy radikalizmning pasayishidagi o‘rni tahlil qilinadi. Maqola ilmiy, falsafiy va tarixiy yondashuvlar asosida yozilgan bo‘lib, unda zamonaviy g‘arb jamiyatlaridagi sekulyar ong, texnologik taraqqiyot, ta‘lim tizimining rivoji va diniy institutlarning transformatsiyasi

haqida soʻz yuritiladi. Shuningdek, diniy bagʻrikenglikning ortishi va ijtimoiy barqarorlikka erishish jarayonlari yoritiladi.

Asosiy qism

1. Ateizm tushunchasi va uning tarixiy rivoji

Ateizm — yunoncha “atheos” (“xudosiz”) soʻzidan olingan boʻlib, u Xudoning yoki har qanday ilohiy mavjudotning borligiga ishonmaslikni bildiradi.

Ateistik gʻoyalar qadimgi Yunoniston faylasuflari — Epikur, Demokrit, Protagor va Lukretsiy asarlarida uchraydi. Ular tabiat hodisalarini ilohiy sabablar bilan emas, balki materiya va fizik qonunlar bilan izohlashga harakat qilishgan.

Oʻrta asrlarda esa Yevropada ateistik fikrlar inkvizitsiya va cherkov nazorati ostida boʻlgan.

Faqat Uygʻonish davridan boshlab inson tafakkuri erkinlasha boshladi.

XVIII–XIX asrlarda Ilmiy inqilob va Maʼrifat davri (Enlightenment) ateizm va sekulyarizmning nazariy asoslarini yaratdi. Volter, Didro, DʻHolbax, Feyerbax, keyinchalik Karl Marks va Fridrix Nitsshe kabi mutafakkirlar dinning ijtimoiy ildizlarini tanqid qildilar.

2. Yevropada ateizmning oʻsishiga olib kelgan omillar

a) Ilm-fanning rivojlanishi

Yevropada ilm-fan, texnologiya va tibbiyotning yuksalishi natijasida koʻplab diniy tushunchalar (masalan, yaratilish nazariyasi, moʻʼjiza, taqdir tushunchasi) ilmiy asosda qayta koʻrib chiqildi.

Darvinning “Turlarning kelib chiqishi” asari, Nyuton mexanikasi, va kvant fizikasining kashfiyotlari natijasida insoniyat dunyoni diniy emas, balki ilmiy sababiyat asosida tushunishga oʻtdi.

b) Sekulyar taʼlim tizimi

Gʻarb mamlakatlarida taʼlim tizimi diniy taʼsirdan butunlay ajratilgan. Maktab va universitetlarda diniy emas, tanqidiy fikrlash va ratsional qarash rivojlantiriladi. Bu esa yosh avlodni mustaqil fikrlaydigan, dogmalardan xoli tafakkurga ega qilib yetishtirmoqda.

c) Urbanizatsiya va modern hayot

Shahar hayoti, texnologik qulayliklar, global madaniyat, internet va media — bularning barchasi diniy marosimlardan uzoqlashishga sabab bo'ldi.

Ko'p insonlar endi dinni shaxsiy masala sifatida ko'radi, jamoaviy e'tiqod esa asta-sekin zaiflashmoqda.

3. Shimoliy Amerikada ateizm: yangi avlodning e'tiqodi

AQSh tarixan dindor mamlakat sifatida tanilgan. Biroq Pew Research Center ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil holatiga ko'ra, amerikaliklarning 30 foizi o'zini "none" — ya'ni hech qaysi dinga mansub emas deb hisoblaydi.

Bu holat asosan:

Milleniallar va Z avlod orasida diniy masalalarga befarqlikning ortgani;

Din va siyosatning aralashuvi natijasida ishonchning pasaygani;

Internet orqali erkin dunyoqarash tarqalganligi bilan bog'liq.

Biroq ateistik jamiyatlar AQShda ham ijtimoiy hayotda faol: ular inson huquqlari, ekologiya, gender tengligi va ilm-fan tarafdorlari sifatida tanilgan.

4. Diniy radikalizmning kamayish sabablari

Yevropa va Shimoliy Amerikada diniy radikalizmning kamayishiga quyidagi omillar sabab bo'lgan:

1. Sekulyar siyosiy tizim — din va davlatning ajratilishi natijasida diniy guruhlar siyosatga ta'sirini yo'qotgan.

2. Yuqori ta'lim darajasi — bilimli insonlar diniy ekstremizmga nisbatan tanqidiy qaraydi.

3. Global madaniy almashinuv — turli din va e'tiqod egalari o'zaro bag'rikenglikni o'rganishgan.

4. Ijtimoiy adolat va huquqiy tizimning mustahkamligi — zo'ravonlik va ekstremizmga ijtimoiy ehtiyoj qolmagan.

5. Postmodernizm — haqiqatning nisbiyligi g'oyasi diniy absolutizmni zaiflashtirdi.

Ateizm va axloq: e'tiqodsiz ma'naviyat

Ko‘plab diniy yetakchilar ateizmni “axloqiy bo‘shliq” deb hisoblashadi, biroq tadqiqotlar aksini ko‘rsatmoqda. Fil Zukerman (2009) ma’lumotlariga ko‘ra, Skandinaviya mamlakatlari (Daniya, Shvetsiya, Norvegiya) dunyodagi eng past diniy e’tiqodga ega bo‘lsa-da, u yerda jinoyatchilik darajasi eng past, ijtimoiy tenglik esa eng yuqori.

Demak, axloqiylik faqat dindan emas, balki insonparvarlik, qonun ustuvorligi va ijtimoiy ongdan ham kelib chiqadi.

6. Zamonaviy jamiyatda ateizmning ijobiy ta’siri

Ateistik va sekulyar dunyoqarash jamiyatlarda:

Tinchlik va bag‘rikenglikni kuchaytirdi;

Ilm-fan va innovatsiyalarni jadallashtirdi;

Inson huquqlari, gender tengligi va demokratik qadriyatlarni mustahkamladi;

Diniy radikalizm va zo‘ravonlikni kamaytirdi.

Natijada Yevropa va Shimoliy Amerika “dindan uzoqlashgan, ammo ma’naviyatdan boy” jamiyatlar sifatida shakllandi.

Xulosa

Ateizmning o‘ssishi — insoniyatning ma’naviy inqirozi emas, balki tafakkur evolyutsiyasidir. Yevropa va Shimoliy Amerika jamiyatlarida bu jarayon tinchlik, tolerantlik, va insonparvarlikni kuchaytirgan. Diniy radikalizmning kamayishi esa zamonaviy dunyoning asosiy yutug‘i bo‘lib, ilm-fan va tafakkur erkinligi ustuvor bo‘lgan yangi bosqichga olib keldi.

Kelajakda e’tiqod shakllari yanada o‘zgaradi, ammo insoniyatning asosiy qadriyati — insonning o‘zi, uning tafakkuri va axloqiy mas’uliyati** bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dawkins, R. (2006). *The God Delusion*. Bantam Books.
2. Hitchens, C. (2007). *God Is Not Great*. Atlantic Books.
3. Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Harvard University Press.
4. Norris, P., & Inglehart, R. (2011). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge University Press.

5. Berger, P. L. (2014). *The Many Altars of Modernity*. De Gruyter.
6. Zuckerman, P. (2009). *Society Without God*. NYU Press.
7. Stark, R. (2015). *The Triumph of Faith*. ISI Books.
8. Pew Research Center (2023). *Religion and Public Life Report*.
9. Smith, J. (2021). *Atheism and Modern Society*. Oxford University Press.
10. Wuthnow, R. (2015). *Inventing American Religion*. Oxford University Press.